

УДК: 159.964

Яценко Тамара Семенівна – доктор психологічних наук, професор, академік НАПН України, завідувач кафедри глибинної корекції і психолого-соціальної реабілітації Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

e-mail: ts_yacenko@mail.ru

Галушко Любов Ярославівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. e-mail: galushko_i_l@mail.ru

Біла Олена Анатоліївна – аспірант кафедри глибинної корекції і психолого-соціальної реабілітації Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

e-mail: lenok_bila@ukr.net

Сіденко Юлія Олександрівна – аспірант кафедри глибинної корекції і психолого-соціальної реабілітації Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

e-mail: sidenko-91@mail.ua

ГЛИБИННЕ ПІЗНАННЯ ПСИХІКИ З ВИКОРИСТАННЯМ ВІЗУАЛІЗОВАНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СУБ'ЄКТА

Анотація

Стаття доводить необхідність використання візуалізованих репрезентантів учасників груп АСПП, що сприяє оптимізації глибинного пізнання їх психіки. Стверджується, що неусвідомлювані, симультанно згорнуті смисли імпліцитно притаманні матеріалізованим репрезентантам. Цей факт вимагає емотивного «оживлення» репрезентанта в діалогічній взаємодії з респондентом. Багаторічна практика проведення груп активного соціально-психологічного пізнання на засадах процесуальної діагностики чітко обумовлює орієнтацію на семантичні аспекти емпіричного матеріалу з метою виявлення «інформаційних еквівалентів». Трансцендентність інформаційних еквівалентів забезпечує незалежність глибинного пізнання від характеру метафоричного символізування психічного у візуалізовані, опрідметнені форми. Передавання інформації первинного об'єкта пізнання (несвідомого) може здійснюватися в різних формах кодування (наприклад, вербальні, невербальні) при збереженні інваріантності їх інформаційних еквівалентів.

Здійснено порівняльний аналіз психодинамічного підходу до вивчення психіки в її цілісності з іншими підходами, що використовували образно-символічні засоби: символ-драмою, арт-терапією, проективними методами, а

також малюванням під впливом вживання учасниками дослідження психоделіків.

Доводиться, що розуміння суб'єктом смислової сутності власної особистісної проблеми зіставне з усвідомленням стабілізованого внутрішнього протиріччя, вирішення якого вимагає професійної допомоги психолога. Психодинамічна теорія відкриває перспективи розвитку психології та її практики в пошуку найоптимальніших та адекватних шляхів надання допомоги професійно зорієнтованим особам, найперше – майбутнім психологам.

Ключові слова: *свідоме, несвідоме, психологічний захист, репрезентант психіки, інформаційний еквівалент, архетип.*

Яценко Тамара Семеновна – доктор психологических наук, профессор, академик НАПН Украины, заведующая кафедрой глубинной коррекции и психолого-социальной реабилитации Черкасского национального университета имени Богдана Хмельницкого.

Галушко Любовь Ярославовна – кандидат психологических наук, доцент кафедры практической психологии Центральноукраинского государственного педагогического университета имени Владимира Винниченка.

Белая Елена Анатольевна – аспирант кафедры глубинной коррекции и психолого-социальной реабилитации Черкасского национального университета имени Богдана Хмельницкого.

Сиденко Юлия Александровна – аспирант кафедры глубинной коррекции и психолого-социальной реабилитации Черкасского национального университета имени Богдана Хмельницкого.

ГЛУБИННОЕ ПОЗНАНИЕ ПСИХИКИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ВИЗУАЛИЗИРОВАННОЙ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ СУБЪЕКТА

Аннотация

Статья доказывает необходимость использования визуализированных репрезентантов участников групп АСПП, что оптимизирует процесс глубинного познания их психики. Утверждается, что неосознаваемые, симультанно свёрнутые смыслы имплицитно присущи материализованным репрезентантам. Этот факт требует эмотивного «оживления» репрезентанта в диалогическом взаимодействии с респондентом. Многолетняя практика проведения групп активного социально психологического познания на принципах осуществления процессуальной диагностики чётко обуславливает ориентацию на семантические аспекты эмпирического материала с целью проявления «информационных эквивалентов». Трансцендентность информационных эквивалентов обеспечивает независимость глубинного познания от характера

метафорической символизации психического в визуализированные, опредеченные (материализованные) формы. Передача информации первичного объекта познания (бессознательного) может осуществляться в разных формах кодировки (например, вербальные, невербальные) при сохранении инвариантности их информационных эквивалентов.

Осуществлён сравнительный анализ психодинамического подхода к изучению психики в ее целостности с другими подходами, которые использовали образно-символические средства: символ-драмой, арт терапией, проективными методами, а также рисованием под воздействием употребления участниками исследования психоделиков.

Доказывается, что понимание субъектом смысловой сущности собственной личностной проблемы созвучно осознанию стабилизированного внутреннего противоречия, решение которого требует профессиональной помощи психолога. Психодинамическая теория открывает перспективы развития психологии и ее практики в поиске самых оптимальных и адекватных путей предоставления помощи профессионально сориентированным лицам, прежде всего – будущим психологам..

Ключевые слова: *сознательное, бессознательное, психологическая защита, репрезентант психики, информационный эквивалент, архетип.*

Yatsenko Tamara Semenivna – Doctor of Psychology Sciences, Professor, Academician of the NAPS of Ukraine, Head of the deep correction and psycho social rehabilitation department of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy.

Halushko Lyubov Yaroslavivna – Candidate of Psychology Sciences, associate professor of Practical Psychology of Volodymyr Vinnichenko Kirovograd State Pedagogical University.

Bila Olena Anatoliyivna – Postgraduate student of the deep correction and psycho-social rehabilitation department of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy.

Sidenko Yuliya Oleksandrivna – Postgraduate student of the deep correction and psycho-social rehabilitation department of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy.

DEPTH COGNITION OF PSYCHE BY MEANS OF VISUALIZED REPRESENTATION OF SUBJECT

Summary

The article confirms the necessity of making use of visualized representation of Active Social and Psychological Cognition group members to favour the depth cognition of their psyche. It is accentuated that unconscious simultaneously curtailed contents are implicitly typical of materialized representants. This fact requires emotive reviving of representant within dialogic interactoin with respondent long-term experience of conducting Active Social and Psychological Cognition groups on the background of procedural diagnostic specifics focusing on semantic aspects of empiric material aimed at revealing 'information equivalentents'. The transcendentnis of information equivalentents provides the independence of depth

cognition from the peculiarities of metaforic simbolizing of psyche into visualized subjected forms. The transition of the information of the initial object of cognition (unconscious) can be exercised by means of various forms of codifying (e. g. verbal, non-verbal) under the condition of preserving the diversity of their information equivalents.

The comparative analysis of psychodynamic approach is carried out. It concerns studying psyche in its integrity involuing different methods like symbol drama, art therapy, projective methods and drawing under the influence of psychodelics used by the participants.

This scientifically proved that the subjects' conception of the own of the problem is comparable with realizing his/her stabilized inner conflict its solution requiring psychologist's professional skills. The psychodynamic theory clears the ways of training skilled specialists, psychologists-trainees in particular.

Keywords: *conscious, unconscious, psychological protection, representant, information equivalent, archetype.*

Психодинамічна теорія активно розвивається більше 30-ти років [7-10] і знайшла втілення у розробці методу активного соціально-психологічного пізнання (далі – АСПП).

У груповій психокорекції за методом АСПП створюються умови захищеності учасників глибинного пізнання, що сприяє спонтанності та невимушеності їх поведінки. Важливо назвати й інші важливі принципи функціонування груп АСПП: зворотний зв'язок учасників АСПП за ім'ям, на «ти»; емоційна щирість на те, що відбувається «тут і зараз»; відвертість; добровільність поведінки; відсутність оцінних суджень, критики, рекомендацій, порад та ін. Принципи каталізують становлення як інтегративно-групових, так і особистісних позитивно-дезінтеграційних та інтеграційно-індивідуалізованих змін. Візуалізація репрезентантів учасниками АСПП обов'язково передбачає наступну діалогічну взаємодію психолога з їх «творцем» (респондентом).

Теоретичний розвиток психодинамічного підходу спирається на позитивні результати діагностико-корекційної практики за методом АСПП. Цьому сприяє також інтеграція наукових здобутків у психодинамічній парадигмі з іншими науками, зокрема, квантовою фізикою (Д. Бом, Н. Бор, А. Енштейн та ін.), фізіологією (П. К. Анохін, Н. А. Бернштейн), хімії (І. Пригожин). У сукупності вони поглиблюють і розширюють розуміння психічного в його універсальності та єдності законів, яким підпорядковані як духовні, так і матеріальні аспекти світу, в якому народжується, розвивається та соціологізується людина.

Психодинамічна парадигма сприяла доповненню фрейдівської структури психічного (з притаманним антагонізмом Супер-Его та Ід) горизонтальними взаємозалежностями підструктур психіки з властивою їм синергією (див. рис. «Модель внутрішньої динаміки психіки»). У цьому криються перспективи вивчення функціональних параметрів цілісної психіки.

Рис. Модель внутрішньої динаміки психіки

Модель внутрішньої динаміки психіки (далі Модель) ілюструє цілісний погляд на внутрішню динаміку психічного у його суперечливій сутності та єдності свідомого й несвідомого. Взаємозв'язки двох сфер можна окреслити наступними категоріями: ізоморфізм і гомоморфізм (за вертикаллю); симетрія та асиметрія (різноспрямованість) – стрілки 1-2 і 5-6 (рис. 1). Важливою підструктурою цілісної психіки є захисти, що охоплюють як свідому, так і несвідому сфери (див. «еліпс» на Моделі). Психодинамічна парадигма стверджує, що психологічний захист не зводиться до одноразових актів поведінки, а є інтегративним і системним утворенням із багаторівневою диспозиційною структурою, яка включає когнітивний, емотивний і поведінковий аспекти. Важливо розуміти, що захисна система, незалежно від її структурної розлогості (та різновидів), підкорена єдиному генеральному механізму – «від слабкості до сили».

Зупинимося на візуалізованій репрезентації психіки учасників активного соціально-психологічного пізнання. Поряд із історично значущим методом ортодоксального психоаналізу (вільні асоціації) став зароджуватися психодинамічний підхід до пізнання психіки в її цілісності (К. Левін. М. Кляйн та ін.), з орієнтацією не лише на мову свідомого (слово) і на мову несвідомого (візуалізовані засоби). Саме це й зумовило в цьому дослідженні використання як вербальних, так і невербальних засобів пізнання. Близькими до психодинамічної позиції є такі психологічні образно-символічні практики; символ-драма (кататимні образи за Х. Льюїнером); спонтанність малювання із застосуванням психоделіків (С. Грофом) та ін. Їх відмінність від психодинамічного підходу в тому, що вони не ставили за мету пізнання психіки суб'єкта в її цілісності. Зокрема, проєктивні методи, які зорієнтовані на пізнання несвідомого, підсумкову частину забезпечують тестовими методиками, результати яких зумовлені переважно свідомим суб'єктом.

Психодинамічна парадигма, з огляду на двосферну (бінарну) природу психічного, потребує введення принципу додатковості у двох його різновидах: принцип невід'ємності свідомого й несвідомого та принцип «із іншого», який ставить особливу вимогу до професіоналізму психолога в його вмінні поставити діагностично спроможні запитання, що актуалізують виявлення несвідомих чинників психіки [10, с. 14]. З огляду на сказане, професійна активність психолога повинна продукувати у респондента енергетичний імпульс, що побуджує внутрішню мотивованість психіки. Можна ствердити, що використання візуалізованого матеріалу в пізнанні психіки відрізняється від названого психодинамічного підходу до організації процесу глибинного пізнання за методом АСПП з використанням візуалізованих репрезентантів.

У практиці діагностико-корекційного процесу АСПП метафорично образна психіка може тематично ініціюватися психологом, зокрема комплексом тематичних психомалюнків або ж моделями із каменів, у

поєднанні з використанням іграшок, ліплення із тіста та репродукцій художніх полотен.

Заслуговує на особливу увагу системна впорядкованість психіки, яка пов'язана з емотивними слідами попереднього досвіду у їх енергетичній потентності. Домінантність тих чи тих фіксацій впливає на вектор спрямованості психіки. З огляду на це, важливою є методика поєднання діагностико-корекційних прийомів. Зокрема, під час ліплення, пропонуємо до реалізації хоч би три теми: «Я-минуле», «реальне», «майбутнє», у поєднанні з моделями із каменів. Особливо значущим є психоаналіз комплексу тематичних малюнків, який охоплює найрізноманітніші переживання суб'єкта в його ставленні до себе, до інших та до навколишнього світу. У процесі ж цілісного аналізу малюнків за необхідності використовуються допоміжні прийоми: психодрама, моделювання з каменів, робота з репродукціями художніх полотен та ін., що сприяє достовірності вибудови діагностичних прогнозів у єдності з їх реалізацією в діагностико корекційному процесі.

У групах АСПП дослідницьку увагу centruємо на проблемі внутрішньої суперечності, що об'єктивно дезінтегрує психіку, за участі захистів. Останні осуб'єктивують психіку шляхом відступів від реальності та спотворюють інформаційне відображення на догоду ідеалізованому Я. Захисна підструктура порушує опрацювання психікою інформації через необхідність маскування почуття меншовартості та ідеалізації самооцінки. Усе це засвідчує певне пригнічення біологічної доцільності поведінки в її підкореності просоціальним ідеалам. Ми переконані, що головна причина дисфункційності системи психологічних захистів полягає у створюваній ними ілюзії ідеалізації Я суб'єкта [2; 8].

Наступна проблема, у вирішенні якої є авторський підхід, – це розуміння природи психічного в універсальності його законів (за наявності індивідуальної неповторності психіки суб'єкта). Це основоположний постулат психодинамічної методології організації глибинного пізнання [9].

Психічне інтегрує в собі свідоме, що функціонально співзвучне законам спостережуваного світу, і, водночас, несвідоме, яке відповідає законам функціонування Всесвіту за характеристиками: симультанність процесів, їх злиття в часі й просторі (поза статтю); системності і структурно-матричної (голографічної) заданості функцій несвідомого; логічна впорядкованість несвідомого («інша логіка», порівняно з логікою свідомого) та ін.

Виходячи з холистичності (цілісності) психічного, в єдності законів, яким підпорядковано духовний і матеріальний світ, наш дослідно – практичний пошук орієнтований на лінію співпричетності сфер («свідоме – несвідоме»), що окреслює лінію невидимого горизонту. Внутрішній, імпліцитний порядок психічного об'єктивується в континуумі імпульсів поведінкових «па» суб'єкта, що стимулює вмотивованість активності, поведінки суб'єкта.

Професіоналізм психолога полягає в прогнозуванні енергетичної потентності несвідомого заданої слідами витіснень імпульсів Ід за умов збереження орієнтованості їх активності на прояв «назовні». Глибинно

пізнавальний процес при цьому набуває хвилеподібності, що не знімає, а навпаки, спирається на надзadanість імпліцитного порядку. Цікаво, що такого роду хвилеподібність у метафізиці кваліфікують як «опорну хвилю» поряд з «предметною хвилею». Останнє узгоджується з позицією психодинамічної теорії стосовно визначення різновидів психологічних захистів – базальні (метадосвідні) і периферійні (ситуативно-предметні). Акт об'єктивування психічного завжди проходить «точку» перетину горизонталі (базальний захист) і вертикалі (ситуативний захист). Діалогічна розлогість взаємодії психолога з респондентом хвилеподібно відкриває перспективи вивчення та визначення глибинної сутності психічного шляхом констатації показників незмінності (ітеративність, інваріантність) форм поведінки суб'єкта.

Дослідницьке завдання цілісного пізнання психіки збігається із завданнями надання практичної допомоги суб'єкту з метою відновлення порушених взаємозв'язків між сферами свідомого і несвідомого, що маскуються захистами, шляхом відступів від реальності та інформаційними деформаціями. Саме це поглинає енергію та імпотує психіку.

Професіоналізм психолога повинен забезпечувати об'єктивування глибинних чинників деструкції психіки у процесі перекодування психічної реальності в опредметнені форми, що символічно виражають єдність сфер свідомого і несвідомого. Подальша діалогічна взаємодія передбачає декодування смислів, спираючись на той факт, що «психіка знає все» (не знає лише свідоме Я). Діалогічна взаємодія з респондентом сприяє переведенню «неявно знаного» у психіці суб'єкта у впізнаване ним на власному ж поведінковому матеріалі. Це сприяє реінтегруванню психіки шляхом позитивного її дезінтегрування з перспективою вторинної інтеграції на більш високому рівні гармонійного розвитку суб'єкта.

Дослідна увага до візуалізованої репрезентації зумовлена значущістю домовного, перинатального періоду в розвитку психіки індивіда. Слідові фіксації того часу позбавлені можливостей вербалізації, проте піддаються опредметненій репрезентації з наступним вербальним розкриттям їх смислових навантажень у діалогічному процесі взаємодії «психолог↔респондент» (далі П.↔Р.). Такий діагностико-корекційний діалог виходить за межі ознак герменевтики, оскільки пізнавані смисли не є текстом, вони не підлягають прямому спостереженню, а лише задані попереднім досвідом суб'єкта та мають здатність об'єктивуватись за умов забезпечення діалогічної взаємодії.

Таким чином, глибинне пізнання можливе лише за умов контекстності та опосередкованості використаних у ньому засобів. Діалогічна взаємодія може вважатися необхідною передумовою накопичення поведінкового матеріалу, з наступною його інтерпретацією та узагальненням. *У кожному діалогічному «па» П. з Р. маємо як діагностику, так і корекцію в їх єдності, що забезпечується частковими позитивними дезінтеграціями в поєднанні з частковими інтеграціями, що обумовлюють вторинну інтеграцію психіки на більш високому рівні розвитку.*

Матеріалізація ж респондентом власного психічного змісту сама по собі (поза діалогом) німа, вона лише опредметнено виражає істотні характеристики психіки, у згорнутій («упакованій»), закодованій формі, яка іманентно втілює у собі смисли (інформаційні еквіваленти). Діалогічна взаємодія зумовлює необхідність проміжних інтерпретацій на різних рівнях діагностико-корекційного процесу та загальну інтерпретацію (тлумачення) за результатами діалогічно напрацьованого поведінкового матеріалу.

Принципово важливим є питання про позитивність дезінтеграційних процесів, що забезпечується шляхом послаблення ілюзорних уявлень суб'єкта. Саме позитивна дезінтеграція каталізує вторинну інтеграцію психіки на більш високому рівні розвитку. Позитивність дезінтеграції вирізняється наступними характеристиками ослаблення ілюзорних аспектів психіки, заданих захистами, що здійснюється порційно, багаторівнево, з розширенням самоусвідомлення та надбання навичок аутопсихокорекції. Психокорекційний аспект наступає за рахунок зниження деформацій соціально-перцептивної інформації шляхом переходу на більш високий рівень інтегрування когнітивної структури психіки суб'єкта та ін.

Порушення когнітивних процесів відбувається поза контролем свідомості при маскуванні їх системою психологічних захистів, що спотворюють (викривлюють, деформують) соціально-перцептивну інформацію на вході, внутрішньому опрацюванні та експлікуванні назовні.

Виникає питання: що приховують захисти шляхом інформаційних відступів і викривлень? Наш досвід вказує на едіпальну залежність суб'єкта, що маскується процесами витіснень, заміщень, проєкції, інтроекції, ідентифікації та ін. В едіпальний період (від 2 до 5 років) дитина вперше свідомо знайомиться із законом «Табу на інцест», хоч цей процес не є організованим (формально впорядкованим) і контрольованим. Це може бути побутове «знайомство» з фактом неможливості (заборони) чуттєвого єднання з рідними (первинними лібідними об'єктами). Так чи інакше, за умов чуттєво-емотивного тяжіння до батьків створюється ефект *незавершеної дії*, який впливає на формування енергетично домінуючої *мотивації* – «*довершити незавершене*». На допомогу приходять захисти, з їх можливостями інтоєкції, заміщення, перенесення та проєкції, що задає дуалізм психічного. Мається на увазі двоплановість психіки, що в принципі уже задано її бінарністю (двоїстістю). Більш просоціальними формами захисту може виступати компенсація та сублимація нереалізованої енергії в таких просоціальних галузях як наука, мистецтво, спорт, творчість та ін.

Мотивація, з її незмінним емоційним забарвленням, є провідною в ініціативі будь-якого поведінкового акту. Водночас, розуміння мотивів психіки людини є необхідним для успішного здійснення діагностики та корекції в глибинному пізнанні психіки. Методика АСПП в авторській її реалізації доводить доцільність перекодування внутрішнього змісту психіки в площину предметного (спостережуваного) світу, що задає об'єктивність (спостережуваність) подальшого аналітичного опрацювання репрезентантів у діалогічній взаємодії.

Як показує багаторічний досвід проведення груп АСПП, психіка архетипно втілює (несе в собі) здатність до перекодування власних психічних реалій у матеріалізовані форми зі збереженням інформаційних еквівалентів. Д. Юм (1711-1776) у «Трактаті про людську природу» підкреслює важливість сприйняття для психологічного самовідчуття: «...я ніяк не можу уловити своє Я як щось існуюче окрім сприйняття» [6, с. 366]. Наші дослідження вказують на важливість мимовільних, спонтанних взаємопереходів імплікативних і експлікативних характеристик психічного. П. К. Анохін уточнює: «Процес відображення розгортається таким чином, що зовнішній об'єкт через безперервний ряд фізичних і фізіологічних процесів формується відповідно до теорії передачі інформації» [1, с. 111]. Ця теорія відкриває перспективи розуміння об'єктивування психіки, зокрема, розшифровки процесу переходу «матеріальних фізичних процесів у суб'єктивний образ, у свідомість» [Там же]. Незважаючи на численність «па» діалогічної взаємодії психолога з респондентом, емпіричні факти підтверджують правильність твердження П. К. Анохіна, що «між початковою і кінцевою ланкою передавання інформації має бути точна й адекватна інформаційна еквівалентність» [1, с. 112]. Це відповідає психодинамічній позиції, яка зорієнтована на пошук «первинної» причини, що породжує дисфункції психіки, яку ми пізнаємо на предметному матеріалі, продукованому суб'єктом «тут і зараз». Останнє відтіняє невинуватість обмежень лише тренінгом, який зорієнтований на наведення «косметики в поведінці». Діагностико-корекційний процес АСПП передбачає когнітивно-логічні узагальнення результатів, що зумовлює пізнання глибинних детермінант і прогнозування тенденцій поведінки суб'єкта з окресленням зони ризиків. Ми переконані, що лише раціо, яке завдяки отриманню рефлексивних знань в АСПП, розширюється, поглиблюється і міцніє, – сприяє реконструюванню (дезінтегруванню) примітивної¹ структури психіки респондента та перехід її на більш високий рівень інтеграційного розвитку.

Платон свого часу вказував: «...не у враженнях полягає знання, а у висновках про них, бо саме тут можна схопити суть та істину, там же – ні» [3, с. 85]. Когнітивний синтез поведінкового матеріалу, отриманого в процесі діалогічної взаємодії, відкриває резерви раціонального пізнання психічного в єдності двох сфер (свідоме-несвідоме). Останнє важливе як необхідність для забезпечення у процесі глибинного пізнання об'єктивної поведінкової бази, переконливої для респондента, у розширенні можливостей самопізнання. Уведення категорії «інформаційний еквівалент» у пізнання смислів спонтанних актів поведінки зумовлено методологічними засадами глибинної їх сутності.

На особливу увагу заслуговує специфіка перекодування психічного у візуалізовані репрезентанти, чи то предметнені форми (ліплення, малюнок) чи вербальні (наприклад, казка про власне життя). Ітеративність (повторюваність) певних смислів несвідомого набуває, у разі їх пізнання респондентом, переконливості, тобто аргументаційної вагомості для

¹ Зінтегрованої на побутових засадах.

самокорекційних змін. Це відбувається завдяки трансформації «складного і незрозумілого» психічного у площину очевидного, спостережуваного, яке вибудовується на систематизації предметних репрезентантів, їх упорядкованості, завдяки здійсненню операцій порівняння, узагальнення, систематизації, класифікації. Водночас, предметний психологічний зміст (з латентно притаманним йому інформаційними еквівалентами) набуває глибинно-пізнавальної потенційності за умов емотивного «оживлення», що є фактично актом індивідуалізованого його осуб'єктивування респондентом у процесі діалогічної взаємодії. Успішність такого процесу залежить від професійної здатності психолога «входити» в імпліцитний порядок психіки суб'єкта, який набуває розлогості в спонтанності поведінки.

Глибинне пізнання потребує врахування непрямої лінійності перекодування смислів і його залежність від досвіду суб'єкта, специфіки пропонованого йому матеріалу (наприклад, ліплення з тіста, моделювання з каменів чи то вільний вибір репродукцій художніх полотен). Використання різних форм перекодування прихованих смислів психіки сприяє уточненню гіпотез та об'єктивності пізнання психічного, яке архетипно репрезентується в процесі мимовільної, предметної творчості. Це збігається із твердженням І. Р. Пригожина: «...ми покликані вести діалог з природою, тим самим людська креативність вбудовується в креативність природи» [5, с. 126].

Багатолітня практика діалогічної взаємодії з респондентом потребує уточнення категорії процесуальної діагностики, що зорієнтована на актуалізацію спонтанної активності респондента, яка каталізується внутрішніми імпульсами мотивації. У процесуальній діагностиці зберігається пріоритетність висловлювань респондента, що зумовлює необхідність психолога «йти за феноменом психічного» в унісон із закономірною його впорядкованістю.

Порушуючи проблему взаємозв'язку ідеальних (духовних) реалій психічного з матеріалізованими їх формами (репрезентантами), набуває об'єктивності питання про надійність, валідність, репрезентативність такого типу пізнання. Ми розуміємо, що мова йде про різні функціональні системи: «духовне – матеріальне»; про перехід неусвідомлюваних реалій, згорнутих в просторово-часових параметрах (симультанних, недиференційованих), у дискретно-предметні форми; розлогі в просторі і часі; про предметнення, що пов'язане з переведенням імпліцитних смислів у площину їх існування в дискретному просторі. Емпіричний матеріал доводить, що такого роду перекодування можливе завдяки його нелінійності, що узгоджується з архетипністю природи психіки.

Якщо несвідома сфера підпорядкована іманентно заданому порядку, то в предметних репрезентантах психіки суб'єкта це архетипно «упаковано» в образі, символі та існує у згорнутому вигляді, що потребує його розгортання (експлікації), в діалогічній взаємодії з респондентом. Діалог, у такому випадку, як уже вказувалося, забезпечує імпульс емотивної енергії, що не лише сприяє вербалізації («оживленню») предметної репрезентації, а й набуває рівноправності (стає в один ряд) з візуалізацією, у процесі інтерпретації.

Встановлення асоціативного ланцюга дозволяє на спонтанно-поведінковому матеріалі респондента дослідно вийти на пізнання глибинних детермінантів його поведінки. Такого роду діалогічне «забезпечення» не є прямою копією внутрішніх реалій психіки, які презентовані в об'єктивних (опредметнених) формах. Важливим є те, що візуалізований репрезентант психіки суб'єкта пройшов внутрішній «відбір» за домінантністю, емотивно-енергетичних осередків, що пов'язано з конденсатом смислової пріоритетності, яка узагальнено (хоч і латентно) втілює у собі архетипна символіка. Діалог за таких умов є моментом актуалізації справжньої природи людини, безпосередньо пов'язаної з подоланням різних форм опору. Презентація смислів не піддається контролю свідомості, як і свавілля волі. Кожен «елемент» матеріалізованого презентанта виражає характеристики голографічної цілісності психічного, проте локалізовано, через інформаційні еквіваленти, які, умовно кажучи, об'єктивуються за типом: «за один раз – один елемент».

Таким чином, матеріалізована репрезентація в її спонтанній мимовільності та індивідуальній непередбачуваності сприяє подоланню бар'єрів, створюваних відмінностями двох сфер (свідоме-несвідоме), що відкриває перспективи пізнання несвідомого за участю свідомості, тобто «за законами твердого світу». З певністю можна сказати, що «інтеграційний продукт», який продукує назовні процес матеріалізованого опредметнення психічного, об'єктивує нероздільність систем «свідоме-несвідоме» (при їхньої функціональної автономії). Невід'ємність указаних сфер психіки при їх об'єктивуванні назовні (в образно-символічних формах) без сумніву підпорядкована архетипу в його інстинктивних можливостях виражати в цілісному образі дисфункційність психічного. Останнє засвідчує: обізнаність архетипу з психічним в його цілісності, включаючи фіксації (сліди) доперинатального та перинатального періоду життя індивіда; невід'ємну його єдність із механізмами символізації (натяк, згущення, зміщення і ін.), як і з системою психологічних захистів, яка охоплює як свідоме, так і несвідоме. Усе це є непрямим свідченням того, що зовнішній світ, як і внутрішні процеси, входять у психіку у вигляді найтонших інформаційних утворень, які доступні архетипно-візуалізованій репрезентації, що несе мудрість поколінь. Останнє доводить той факт, що архетип втілює в собі емотивний потенціал, що спостерігається в небайдужості кожної людини до архетипної символіки, яка поширена як в художніх творах, та і в архітектурі (жартах і народній мудрості). Тому можна сказати, що опредметнення психічного, з огляду на його архетипну сутність, каталізує мотивацію глибинного пізнання психіки завдяки емоційній його складовій. Сказане вище пояснює й те, чому репрезентація Я доступна усім без винятку учасникам АСПП, незалежно від віку та освіти.

«Опредметнення» каталізується також метафоризацією певних ракурсів психіки суб'єкта. Індивідуалізація вибіркової форм репрезентації диктується досвідом та імперативом енергетичного спрямування спонтанної активності суб'єкта. При цьому, як доводить дослідження, немає істотних відмінностей – людина обирає готовий «репрезентант» (іграшку, неавторський (чужий)

малюнок) чи створює його сама (ліпить, малює, моделює з каменів). Часто, респондент проявляє ініціативу поєднання цих видів, наприклад, моделі із каменів доповнює малюнком чи ліпленням. Сам по собі факт ініціювання психологом суб'єкта до репрезентації містить елемент невизначеності, наприклад: «змоделюй (виклади) із каменів актуальну для тебе ситуацію»; «презентуй актуальне почуття чи типове почуття»; або ж: «зліпи із тіста (на сольовій основі) власний метафоричний репрезентант»; «зліпи (виклади з каменів) те, що «хоче» твоя рука» і т. д. Як показує практика, реалізація запропонованого завдання є лише початком для актуалізації глибинного змісту психіки в діалогічній взаємодії П.↔Р. для визначення аналітичної його значущості, тобто смислового навантаження для респондента.

Зовнішня споника до «репрезентації» є більш слабким стимулом у порівнянні з внутрішнім архетипним потягом до візуалізації психічного (з огляду на «первісність» малювання піктограм і т. п.). Таким чином, відбувається трансформація симультанного змісту ідеальної (архаїчно духовної) функціональної системи психічного в матеріалізовану реальність, яка підпорядковується діаметрально протилежним законам несвідомого, а саме відповідності дискретності предметного («твердого») світу та симультанності несвідомих смислів репрезентанта.

Підсумовуючи, можна ствердити, що психічне доступне глибинному пізнанню на трьох рівнях: метафоричної репрезентації, діалогічної взаємодії та виявлення смислових аспектів репрезентантів шляхом інтерпретації. Заявлені в статті проблеми ми спробували універсалізувати через взаємозв'язки психології з іншими науками. Зокрема, фізіологічні дослідження П. К. Анохіна про функціональні системи, переконують в актуальності пізнання психіки як «динамічної саморегулюючої організації» [1]. П. К. Анохін та К. Прібрам вводять категорію кодування інформації, що належить до самоплинно сформованих систем (яким є несвідоме), які підпорядковані принципам доцільності. Як відомо, існують два класи функцій передавання інформації шляхом кодової трансформації. Перший забезпечує відповідність між кодами (що дозволяє прямолінійно декодувати закодовані форми, і навпаки). Завдяки однозначній відповідності між шифрами коду встановлюється щось на кшталт зворотності, «вторинний функціональний ізоморфізм» [4, с. 85]. Другий варіант перекодування – цілком неізоморфний. Розкриття інформаційних еквівалентів (смислів) вимагає не тільки додаткових, але і контекстних засобів пізнання. У нервовій системі, як це показано К. Прібрамом, мають місце незворотні перетворення за участю процесу абстрагування, формою якого і є предметнена репрезентація психічного. Таким чином, пізнання психічного в його цілісності з використанням візуалізації самосприйняття наближена до другого класу непрямолінійного перекодування інформації.

Багаторічна практика переконує, що архетип універсалізує, полегшує і навіть «психотерапевтує» суб'єкта в процесі візуалізації; він, певною мірою, є «господарем» мови перекодування. Архетип не лише володіє надситуативним (трансцендентним), але й інтеграційним потенціалом, який об'єднує

універсально-філогенетичний і генотипно-індивідуалізований досвід суб'єкта. Архетип користується природною опредметненістю свідомості, яка забезпечується процесом соціалізації особи. Тому процес матеріалізації є формою *мимовільного кодування, здатного «охопити» параметри симультанної сутності психічного як функціональної системи* і одночасно скористатися його опредметненістю (включаючи мотиви і потреби). На важливість врахування такої характеристики психіки як здатність до опредметнення вказували Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн та ін. Ефективність кодування пов'язана з деяким стабільним рівнем психічної системи (статика і динаміка) [2]. Архетип спроможний виражати індивідуалізованість психічного, що стабілізується в інваріантності трансцендентних характеристик, що задаються базальними формами захисту. Це виявляється в ітеративності асоціативних зв'язків поведінкового матеріалу, що відкриває перспективи пізнання логічної впорядкованості психічного (на рівнях як свідомого, так і несвідомого). Звідси висновок – спонтанна активність суб'єкта є необхідною передумовою неявного, непрямолінійного перекодування неусвідомлюваних смислів системно-функціонального устрою психічного як цілісної системи у візуалізовані форми твердого світу, що відкриває перспективи глибинного пізнання психіки в її цілісності.

Висновки. Діалогічна взаємодія психолога з респондентом задає можливості перспективи проникнення в смислові параметри несвідомого за умов наявності посередника, тобто візуалізованого репрезентанта. Останній перетворюється в посередника в процесі його «оживлення» в діалогічній взаємодії. Ефективності АСПП сприяє використання метафоричних засобів, які наближені до образності мови несвідомого в нумінозності імпліцитно притаманних йому смислів.

Домінуюча мотивація заявляє про себе опосередковано і замасковано, через спонтанну активність суб'єкта, що зумовлює процес перекодування неусвідомлюваних смислів у форми, що піддаються свідомому сприйняттю і інтелектуальному осмисленню (узагальненню) в процесі діалогічного їх розгортання.

Сказане вище дозволяє вдосконалити шляхи відновлення взаємозв'язків між сферами свідомого і несвідомого в напрямі їх функціональної гармонізації. Корінь вирішення цієї проблеми потребує внесення змін у сферу потреб і цінностей суб'єкта, які часто обтяжені умовністю. Розв'язання стабілізованих внутрішніх протиріч наближає особу до власної особистісної досконалості як і до критеріїв професійного Акме.

Список використаних джерел

1. Анохин П. К. Системная организация физиологических функций / П. К. Анохин. – М. : Медицина, 1969.
2. Концептуальні засади і методика глибинної психокорекції: Підготовка психолога-практика: навчальний посібник / Т. С. Яценко, Б. Б. Іваненко, С. М.

Аврамченко, І. В. Євтушенко, І. М. Сергієнко, І. В. Калашник, Т. В. Богдан. – К. : Вища школа, 2008. – 342 с.

3. Платон. Диалоги. / Платон; [пер. с древнегреч. Сост., ред. и авт. вступ. статьи А.Ф.Лосев]. – М.: Мысль, 1986. – 607 с.

4. Прибрам К. Языки мозга / Под ред. А. Р. Лурия. – М. : Прогресс, 1975. – 464 с.

5. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой: Пер. с англ./ Общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича и Ю. В. Сачкова. — М.: Прогресс, 1986.—432 с.

6. Юм Д. Трактат о человеческой природе. Сочинения в 2-х томах. – М.: Мысль, 1965. – Т. 1. – 847 с.

7. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції. Навч. посібник. – К.: Либідь, 1996. – 264 с.

8. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика : навчальний посібник / Т. С. Яценко – К. : Вища школа, 2006. – 382 с.

9. Яценко Т. С. Методология глубинно-коррекционной подготовки психолога / Т. С. Яценко, А. В. Глузман. – Днепропетровск: «Иновация», 2015. – 396 с.

10. Яценко Т. С. Динамика развития глубинной психокоррекции: теория и практика: монография / Т. С. Яценко. – Днепропетровск: «Иновация», 2015. – 567 с.

References transliterated

1. Anohin P. K. Sistemnaja organizacija fiziologicheskikh funkcij / P. K. Anohin. – М. : Medicina, 1969.

2. Kontseptual'ni zasady i metodyka hlybynnoyi psykhokorektsiyi: Pidhotovka psykhologa-praktyka: navchal'nyy posibnyk / T. S. Yatsenko, B. B. Ivanenko, S. M. Avramchenko, I. V. Yevtushenko, I. M. Serhiyenko, I. V. Kalashnyk, T. V. Bohdan. – К. : Vyshcha shkola, 2008. – 342 s.

3. Platon. Dialogi. / Platon; [per. s drevnegrech. Sost., red. i avt. vstup. stat'i A.F.Losev]. – М.: Mysl', 1986. – 607 s.

4. Pribram K. Jazyki mozga / Pod red. A. R. Lurija. – М. : Progress, 1975. – 464 s.

5. Prigozhin I., Stengers I. Porjadok iz haosa: Novyj dialog cheloveka s pri-rodoy: Per. s angl./ Obshh. red. V. I. Arshinova, JU. L. Klimontovicha i JU. V. Sachkova. — М.: Progress, 1986.—432 s.

6. Jum D. Traktat o chelovecheskoj prirode. Sochinenija v 2-h tomah. – М.: Mysl', 1965. – Т. 1. – 847 s.

7. Yatsenko T. S. Psykholohichni osnovy hrupovoyi psykhokorektsiyi. Navch. posibnyk. – К.: Lybid', 1996. -264 s.

8. Yatsenko T. S. Osnovy hlybynnoyi psykhokorektsiyi: fenomenolohiya, teoriya i praktyka : navchal'nyy posibnyk / T. S. Yatsenko – К. : Vyshcha shkola, 2006. – 382 s.

9. Jacenko T. S. Metodologija glubinno-korrekcionnoj podgotovki psihologa / T. S. JAcenko, A. V. Gluzman. – Dnepropetrovsk: «Innovacija», 2015. – 396 s.

10. Jacenko T. S. Dinamika razvitija glubinnoj psihokorrekcii: teorija i praktika: monografija / T. S. Jacenko. – Dnepropetrovsk: «Innovacija», 2015. – 567 s.

Ця робота ліцензується відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Авторське право (с) 2017 Yatsenko Tamara Semenivna Яценко Тамара Семенівна, Glushko Lybov Yaroslavivna Галушко Любов Ярославівна, Bila Olena Anatoliivna Біла Олена Анатоліївна, Sidenko Yuliya Oleksandrivna Сіденко Юлія Олександрівна

Отримано: 01.03.2017

Відрецензовано: 12.03.2017

Опубліковано: 25.03.2017